

DE Vernietiging van 'ONNUTTIG GEWORDEN LEVENSONWAARDIG LEVEN' VOLGENS **BINDING EN HOCHÉ**

In het voorgaande nummer werden twee ideologen besproken die beschouwd mogen worden als de theoretische grondleggers van wat men de naziperitocide noemt. Alfred Ploetz en Ernst Rüdin, twee vooraanstaande artsen en (pseudo)wetenschappers drukten hun stempel op de nazi-ideologie wat 'onnuttige' mensen in de Duitse samenleving betreft. Samen met vele andere wetenschappers beperkten deze theorieën zich tot de academische wereld; de doorsnee Duitse burger ging zich niet echt over deze problematiek buigen aangezien het, bij wijze van spreken, ver van zijn bed stond. Hier zal weliswaar verandering in komen na de nederlaag van het Duitse keizerrijk in 1918. Onder andere Duitsland verliest de Eerste Wereldoorlog. De Weimarrepubliek volgt het Duitse keizerrijk van Wilhelm II op. De doorsnee Duitser wordt ditmaal wel getroffen door de gebeurtenissen; niet alleen moet hij de vernedering van de oorlog ondergaan, tevens ziet hij hoe zijn land veel grondgebied verliest en zware beperkingen opgelegd krijgt door het Verdrag van Versailles. Na het verlies van de Eerste Wereldoorlog moet het land verder. Het idee dat de dappere Duitser zijn leven op het spel had gezet tijdens de Eerste Wereldoorlog, en dat onaangepasten niet konden gaan strijden voor het vaderland gaf in 1920 aanleiding voor de jurist Karl Binding en de arts Alfred Hoche om het boek *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* (De toelating van de vernietiging van levensonwaardig leven) neer te pennen.

In 1920 verschijnt het boek *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens – Ihr Maß und ihre Form* (De toelating van de vernietiging van levensonwaardig leven – hun maat en hun vorm) van de hand van de strafrechtjurist Karl Binding en de psychiater Alfred Hoche. Het boek is onderverdeeld in twee grote delen. Het eerste betreft de juridische uiteenzetting door Binding. Dit deel beslaat het gros van het boek. Het tweede deel is Hoche's aandeel: de medische observaties. We zullen in dit artikel het boek aan de hand van citaten samenvatten en bespreken.

Bij de aanvang van het boek start Karl Binding met de hoofdvraag die in dit boek behandeld wordt: gezien het strafrecht geen straf kent voor (poging tot) zelfdoding, vloeit hieruit voort dat doodslag geen totalitaire wet is aangezien zelfdoding toegelaten is, met andere woorden: doodslag jegens zichzelf. Indien deze vorm toegelaten wordt door het strafrecht, kan – en zo ja, in welke mate – deze wet dan uitgebreid worden? In feite vangt Binding aan met een analyse van het recht op 'zelfmoord'. Welteverstaan dient dit woord geïnterpreteerd te worden als 'zelfdoding' in plaats van

'zelfmoord', aangezien de juridische term 'moord' op doodslag met voorbedachten rade slaat en strafrechtelijk vervolgd en bestraft kan worden. Dit is geenszins het geval met het, naar inhoud toe minder beladen, concept 'zelfdoding'. Hij gaat ervan uit dat mensen soeverein geboren worden over hun eigen lichaam en leven. Hieruit besluit hij dat eenieder vrij is een einde te stellen aan zijn/haar eigen leven, en dat op juridisch vlak een onderscheid moet gemaakt worden tussen zelfdoding en het doden van een mens die hiermee instemt. Binding stelt dat het recht op zelfdoding een

natuurlijk recht is en dat niemand gerechtvaardigd is een persoon die zich van het leven wil beroven tegen te houden, aangezien het zijn recht is. Verder schrijft hij dat het enkel de persoon die zelfdoding wil plegen is die gerechtvaardigd handelt. Geenszins erkent het rechtssysteem legitimiteit voor de persoon die hulp biedt bij zelfdoding; deze daad wordt als illegaal beschouwd en deze persoon kan berecht worden voor doodslag of zelfs moord. Wel erkent hij dat op sociaal – lees: moreel – vlak een persoon in goede gezondheid die zelfdoding pleegt een verlies betekent voor de gemeenschap, in vergelijking met een terminaal zieke persoon. Hieruit blijkt dat Karl Bindings concept van staatsorganisatie anders begrepen moet worden; het Volk – dat vóór de staat en staatsaanlegenheden komt te staan – is voor hem conceptueel belangrijker dan het individu. Anders gesteld: de staat is een instrument in dienst van het volk. Hieruit volgt dat Binding het concept van democratie niet hoog in het vaandel draagt, aangezien het voor hem eerder een product is van de rationaliteit, die geen rekenschap houdt met de volksgemeenschap.

Op zijn stelling dat zelfdoding geen strafrechtelijke gevolgen kan hebben volgt een reflectie, op het verlenen van 'euthanasie'. Een belangrijke kanttekening moet hierbij in acht worden genomen: de lezer van dit artikel dient zich niet blind te staren op het woord euthanasie, dat in deze tekst bewust en gerechtvaardigd tussen enkele aanhalingstekens geplaatst wordt. Uiteraard was het woord *Euthanasie* (als Duits substantief) gekend in de Duitse taal. In het algemeen verstond men onder dat woord het door een arts doden van een persoon die ongeneeslijk ziek en lijdende is. Belangrijk hierbij is dat er geen of weinig rekening wordt gehouden met de wil of de vraag van de patiënt in kwestie, en net hierin verschilt dit essentieel met de Belgische wet rond euthanasie. In België is een euthanasie pas uitvoerbaar wanneer ze op vraag van de patiënt gebeurt! Karl Binding vervolgt zijn betoog door zich de vraag te stellen rond de doodsoorzaak: moet deze vervat liggen in een pijnlijke en hope-loze ziekte of aandoening, of mag deze gelegd worden in een minder pijnlijke oorzaak, zijnde het toepassen van 'euthanasie'? Hierop bouwt hij verder door te

stellen dat in het geval van een ernstige zieke of gewonde persoon het interval tussen de lijdende situatie en de natuurlijke dood zodanig kort, maar intens pijnlijk zal zijn, dat het verlenen van 'euthanasie' niet enkel opgevat kan worden als een vermindering in de tijd maar tevens een sterke vermindering van lijden impliceert. Binding noemt dit geen doodslag in puur juridisch opzicht, maar een daad van verzorging, én dit zelfs zonder zich rekenschap te geven van de patiënt in kwestie. 'Euthanasie' mag echter niet toegepast worden wanneer de patiënt er expliciet om vraagt niet gedood te worden.

Vanuit deze stellingen gaat Binding over tot voorstellen om de wet – de 'toelating' – te verbreiden om de dood te geven. Ten eerste beroept Karl Binding zich op het Romeins Recht, dat stelt dat een persoon niet berecht kan worden voor doodslag indien de lijdende vroeg geholpen te worden te sterven. Daarentegen werd in het strafrecht van Noord-Duitsland (voorganger van het Duitse keizerrijk) geschreven dat wie hulp verleent bij zelfdoding zich schuldig maakt aan doodslag. Naar Bindings mening wordt geen onderscheid gemaakt tus-

sen het doden van een leven dat nog levenswaarde heeft en het 'levensonwaardig' leven. Met een strafrechtelijk voorval in Württemberg in 1834 verwijst hij naar het juridische concept van *lex ferenda* (dit verwijst naar het toekomstige recht dat juristen wenselijk achten en waarover discussie ontstaat). Binding gaat ervan uit dat vele juristen de wens hebben om de illegaliteit van doodslag te schrappen voor mensen die andere mensen helpen hun ondraaglijk lijden te stoppen.

De hamvraag van Binding wordt geformuleerd: 'Zijn er mensenlevens die hun status als wettelijk eigendom zodanig hebben verloren dat hun voortbestaan voor altijd alle waarde heeft verloren, zowel voor de drager van het leven als voor de maatschappij?' Hij stelt dat men zich er bewust van moet zijn dat er leven bestaat dat niet meer waardig is geleefd te worden. Binding stelt dat er twee hoofdgroepen bestaan waarvoor deze uitbreiding van de wet in aanmerking zou moeten worden gebracht: zij die nog waarde hebben en uiteindelijk de groep waaraan hulp wordt gegeven die niet alleen geen enkele waarde meer hebben maar die daar bovendien nog eens een grote nega-

tieve waarde betekenen voor de gemeenschap. Het maatschappelijk utilitarisme van deze levens is dermate negatief dat hen doden beschouwd kan worden als een daad van puur altruïsme. Deze edelmoedigheid uitgaande van de staat door hen in leven te houden levert in geen enkel opzicht een positieve waarde aan de volksgemeenschap.

Hierop vraagt Binding openlijk of op juridisch vlak deze mensen nog rechtsbescherming (mogen) genieten? Zou er geen toelating mogen gegeven worden op juridisch vlak aangaande de vernietiging van dergelijk leven, en dit onder welbepaalde strikte voorwaarden? Wel geeft hij aan dat het geenszins de bedoeling kan zijn dat een mentaal gehandicapte persoon, die nog op een of andere manier van het leven kan genieten, gedood mag worden, noch het wettelijk maken van doodslag.

De groepen die in aanmerking komen voor dergelijke juridische verruiming zijn: ten eerste zij die ten gevolge van hun dodelijke ziekte of verwonding nog steeds bij bewustzijn zijn en die expliciet vragen verlost te worden uit hun lijden. Deze persoon zou gedood kunnen worden vanuit het barm-

hartig standpunt iemand te verlossen uit zijn ongeneeslijk en ondraaglijk lijden, én dit expliciet op zijn of haar vraag. Hierbij haalt Binding een contradictie aan tussen enerzijds zij die bijvoorbeeld tijdens een oorlog onverpleegbaar gewond raken en die daar weet van hebben en onvoorstelbaar lijden, en anderzijds diegenen die de vraag om gedood te worden de daad fysiek niet zelf kunnen uitvoeren. Afgezien van sociale, morele of religieuze waarden, zou dergelijk stopzetting van het leven en lijden een daad van genade betekenen. De tweede groep die Binding voorstelt, deed heel wat stof opwaaien; het betreft de 'ongeneeslijke imbecielen'. Hij schrijft dat dergelijke mensen geen wil hebben om te leven, noch de wil om te sterven. Er kan ook geen sprake zijn van moord aangezien er geen wil om te leven meer aanwezig is die gebroken kan worden. Binding gaat nog verder; hij stelt dat hun leven absoluut onnodig is geworden, ook al beschouwen zij hun leven zelf niet als ondraaglijk. Volgens de auteur bestaat er een aanzienlijke last voor de naasten van dergelijk familielid alsook voor de gemeenschap in haar geheel. Hun verzorging vertegenwoordigt niet alleen een

grote kost voor de gemeenschap, maar tevens verlengt dit het leven dat naar gemeenschapsnormen volgens Binding levensonwaardig is geworden. De woorden die hij aanwent om zijn betoog kracht bij te zetten, komen hard over. Hij stelt deze mensen voor als verschrikkelijke gedochten dat het omgekeerde voorstelt van een authentiek menselijk leven die enkel verschrikking oproepen bij hen die hen ontmoeten. Voor hen moet vanaf het ogenblik dat hun ongeneeslijke idiotie vastgesteld werd, een procedure ingesteld worden om hen van het leven te beroven. Karl Binding introduceert tussen deze twee bovenvermelde groepen een tussengroep. Deze groep bestaat uit gezonde mensen die ten gevolge van een voorval zwaar gewond zijn geraakt en die het bewustzijn verloren zijn. Een toelating moet ook voor hen gegeven worden wanneer men kan aantonen dat dit de wens van de persoon geweest zou zijn. Verder in het boek bespreekt Binding hoe de 'toelating' gegeven kan worden via administratieve omwegen. Het tweede deel van het boek wordt verzorgd door professor Alfred Hoche. Allereerst stelt hij dat de binding die de arts heeft met doodslag een heel uit-

zonderlijke discussie oproept vanwege de medische deontologie waaraan een arts gebonden is in zijn functie met zijn patiënten. Toch wijst hij op het feit dat de medische eed zelfs niet meer bestaat, althans juridisch gesproken. Hoe een arts handelt moet eigenlijk uitgaan van zijn visie op het medisch te behandelen lichaam. Wel is vanuit de algemene gangbare moraal een arts professioneel verplicht zieken te genezen, de pijn te verzachten en het leven in stand te houden, en eventueel zelfs te verlengen. Er bestaan echter gevallen waarbij de enige optie van een arts erin bestaat het leven te beëindigen. Hoche stelt dat het voordeel het leven te behouden enkel gelegen is in een superieur juridisch goed. Hij wijst op het feit dat in vele gevallen van ongeneeslijk lijden het meestal de familie en naasten zijn die wensen dat dit alles stopt in het voordeel van de patiënt. Naar zijn mening dient de medische ethiek te evolueren door zich aan te passen aan hedendaagse normen. Tevens zal deze deontologie zich aanpassen indien het juridisch mogelijk wordt om ongeneeslijke patiënten en 'mentale doden te vernietigen'. Hoche vervolgt zijn betoog door

een medisch standpunt in te nemen door de door Karl Binding gestelde hoofdvraag aan het begin van het boek: bestaat er menselijk leven dat alle waarde voor zichzelf en voor de gemeenschap heeft verloren? Zelfverzekerd beantwoordt Hoche deze vraag positief en beslist. Hij schrijft dat voor 'ongeneeslijke imbecielen' – hij verwoordt het naar zijn zeggen in zachtere woorden als 'geestelijke doden' – het verderzetten van hun leven geen enkele waarde heeft, noch voor hen, noch voor de gemeenschap. Ook hij onderscheidt twee groepen: de eerste bestaat uit zij die gezond geboren zijn en die ten gevolge van een ziekte, aandoening of ongeluk hun geestelijke capaciteiten zijn kwijtgespeeld. De tweede groep bestaat uit personen die sinds de geboorte met een beperking zijn geboren, en dit voornamelijk op neurologisch vlak. Voornamelijk deze laatste groep neemt hij onder de loep; zij hebben geen enkele band kunnen aangaan met hun omgeving. Net als Binding wijst Hoche op de hoge kost voor de gemeenschap om dergelijke mensen te behandelen en in leven te houden, waarbij zijn taalgebruik bitterder wordt door hen bijvoorbeeld 'totale imbecielen',

Karl Binding werd geboren in 1841 in Frankfurt am Main. Hij studeerde geschiedenis en rechten. Zijn habilitatie (een wetenschappelijk proefschrift om privaatdocent te kunnen worden) voltooide hij aan de universiteit van Heidelberg in 1864, waarna hij twee jaar later benoemd werd als professor in het strafrecht te Bazel waar hij bevriend raakte met de Duitse filosoof Friedrich Nietzsche. In 1869 nam hij deel aan de Frans-Duitse oorlog waar hij in het veldhospitaal diende. Na deze oorlog werd hij aangesteld aan de universiteit van Leipzig waar hij 40 jaar zal aanblijven. Hij werd er rector en nam er zijn emeritaat. Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, verhuisde hij naar Sofia, waar hij les gaf. Karl Binding was binnen uiterst conservatieve kringen een bekendheid. In 1920 schreef hij samen met Alfred Hoche het in dit artikel vermelde boek. Hetzelfde jaar stierf hij.

Alfred Hoche zag het daglicht in 1865 te Saksen. Vanaf 1890 studeerde hij geneeskunde te Berlijn en Heidelberg. Hij studeerde af als psychiater. In 1902 werd hij aangesteld als professor aan de universiteit van Freiburg, waar hij dienstdeed als hoofd van de psychiatrische kliniek. Zijn hoofdwerk bevatte een classificatiesysteem van mentale ziekten, en dit met de bedoeling in te gaan tegen de psychoanalytische theorieën van Sigmund Freud. Alfred Hoche was met een Joodse getrouwd en samen kregen zij een zoon, die in 1915 tijdens de Eerste Wereldoorlog stierf. Het overlijden van zijn zoon maakte van hem een verbitterde man die tot aan het einde van zijn leven zwijgzaam bleef. Een vrij verbitterde toon sloeg hij aan bij het neerschrijven van zijn aandeel in *Die Freigabe*. Toen de nazi's in 1933 aan de macht kwamen, nam Hoche afstand van zijn ambt te Freiburg. Ook al was hij een fervent nationalist, toch kon hij zich niet vinden in het antisemitische gedachtegoed van Hitler. Tijdens de nazi-era nam hij een kritische houding aan jegens het nazi-eugeneticaprogramma. Alfred Hoche stierf in 1943, hoogstwaarschijnlijk heeft hij zich van het leven beroofd.

'lege menselijke hulzen' of 'ballasten'. Hij neemt een maatschappelijk standpunt in door aan te geven dat vele gezondheidskrachten verspild worden aan deze mensen zonder enige hoop nog iets te betekenen voor de volksgemeenschap. Van buitenaf beschouwd schrijft Hoche dat deze 'mentale doden' vreemde lichamen zijn in de menselijke gestructureerde gemeenschap aangezien zij nooit nog productief zullen

zijn en steeds afhankelijk zullen blijven van derden. Voor de patiënt schrijft hij dat de status 'mentale dood' bepaald wordt door de stand van hun hersenen. Zij kunnen geen eenduidige en klare ideeën meer hebben, zij kennen geen gevoelens of wil meer. Hoche verscherpt zijn schrijven met het vergelijken van het intellectueel niveau van deze mensen met de onderste rang in het dierenrijk. Gezien bij deze mensen geen

enkel mentaal proces meer mogelijk is, vervalt het subjectief recht. Hieruit concludeert Alfred Hoche dat de vernietiging van dergelijke 'mentale dode individuen' niet vergeleken kan worden met doodslag. Bij het verliezen van hun subjectieve rechten, verliezen zij evenzeer het subjectieve recht op het leven. ■

Johan Puttemans

Bron: Vertalingen uit het Duits door Johan Puttemans uit het boek: *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens – Ihr Maß und ihre Form* (1920). Mit einer Einführung von Wolfgang Naucke. Berlin, Berliner wissenschafts-Verlag GmbH, 2006

Karl Binding refereert naar het werk van Adolf Jost die in 1895 het boek 'Das Recht auf den Tod' schreef. Bij het lezen van Josts boek, vind je waarschijnlijk elementen die aanleiding gaven aan Binding en Hoche om hun werk kracht bij te zetten.

Welke zijn deze?

Kan je ook bedenken waarin deze twee werken van elkaar onderscheiden kunnen worden?

Elk trimester verschijnt in *SPOREN VAN HERINNERING* een praktische pedagogische toepassing met bijhorende fiche die u in de klas kan gebruiken en verzamelen. U vindt deze fiches ook terug op onze website www.auschwitz.be onder de rubriek PEDAGOGIE.